

УДК 92.09 – 058.237(=161.2) (477.83/86)

Олена Ганусин

МАТЕРІАЛЬНО-ПОБУТОВЕ СТАНОВИЩЕ ГАЛИЦЬКОЇ ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ НА МЕЖІ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ

У статті йдеться про матеріальне становище, побут та дозвілля української творчої інтелігенції (літераторів, художників, композиторів). Розглянуто обставини та особливості приватного життя митців в залежності від фінансових можливостей, товариських відносин, професійної та громадської діяльності. Проаналізовано їх місце, роль та функції в культурному та політичному житті галицького суспільства у модернізації національно-культурного простору на межі ХІХ–ХХ століть.

Ключові слова: творча інтелігенція, історія повсякденного життя, Галичина, матеріально-побутове становище, дозвілля.

"Ніколи досі на ниві нашого слова не було такого оживлення, такої маси конфліктів суперечних течій, полеміки різнорідних думок і змагань, тихих, але глибоких переворотів", – так характеризував кінець ХІХ століття Іван Франко [1, с. 471]. Цей період позначився в українській історії значними трансформаціями суспільної свідомості, інституалізацією та політизацією національного руху та національно-культурним відродженням, яке потребувало залучення молодих талановитих діячів для розвитку української прози, поезії, музики, живопису та архітектури.

Результатом зростання освітнього рівня населення та розвитку естетичних смаків, що відбувалося під впливом модерністських мистецьких європейських тенденцій, стала поява в Галичині когорти знакових діячів культури та мистецтва та низки культурних організацій. Ще від 1864 року при товаристві "Руська бесіда" діяв перший у Галичині український професійний театр. Пізніше за ініціативою композитора А. Вахнянина у Львові засновано музичне товариство "Львівський боян" та "Союз співацьких і музичних товариств у Львові", з діяльністю яких пов'язана творчість композиторів і диригентів О. Нижанківського, С. Людкевича, співаків С. Крушельницької, О. Мишуги.

Художня школа представлена І. Трушем, О. Новаківським, О. Кульчицькою. В архітектурі найбільших успіхів досягли І. Левинський, Є. Нагірний, а в скульптурі М. Паращук, П. Війтович. Літературний процес був пов'язаний головню з іменами І. Франка, В. Стефаника, Б. Лепкого, О. Маковея.

Метою цієї статті є висвітлити матеріальне становище та побут галицької української творчої інтелігенції кінця ХІХ – початку ХХ століття.

В українській та зарубіжній історіографії немає спеціального дослідження на цю тему. Деяких аспектів повсякдення української інтелігенції в підавстрійській Галичині торкалися у своїх публікаціях Н. Мисак [2] та О. Баран [3]. Дослідженням життя і творчості діячів культури Галичини, зокрема львівського осередку, займалися теж К. Кондратюк [4], Я. Грицак [5], О. Нога та І. Мельник [6].

Побут представників творчої інтелігенції реконструйовано на основі матеріалів преси, спогадів, родинного листування, що дають можливість дослідити та проаналізувати усі сфери повсякденної історії. Літератори, зважаючи на специфіку їх творчості, залишили багато письмових джерел (автобіографічні твори, мемуари), на основі яких відтворено приватне життя митців. Дослідження матеріального становища та побуту української творчої інтелігенції здійснено в руслі методології мікроісторії, зокрема історії повсякденності, яка складається з емпіричної та світоглядно-психологічної складових. До практичного аспекту повсякденності належать їжа, одяг, житло, проведення вільного часу, сімейні та трудові відносини, тобто побут [7, с. 182].

Набагато складнішим є вивчення світоглядно-психологічної сфери, яка передбачає аналіз процесів психологізації побуту, відчуттів, переживань, поведінки людей, вплив на них суспільних структур і процесів [8], ставлення людини до держави й суспільства, панівної системи цінностей [9, с. 386]. Іншими словами – йдеться про дослідження морально-психологічного стану, переживань і уявлень людей крізь призму буденності [10, с. 15].

Наприкінці ХІХ століття у мистецтві набув популярності модернізм, який колишньому позитивізму та реалізму протиставив ірраціональне начало і став своєрідною художньою революцією. Модерністи почали приділяти більше уваги внутрішньому світу людини ("потік свідомості"), надавали перевагу творчій інтуїції, використовували у своїх творах образи-символи, які відтворювали таємничість людської душі (символізм), закликали відкинути традиції старої культури, "поклонялись" науково-технічному прогресу (футуризм), проголошували самоцінність мистецтва – "мистецтво для мистецтва" (естетизм). Нові культурно-мистецькі віяння диктували певні моделі поведінки та побуту. Найвиразніше в повсякденному житті творчих людей проявляла себе "культура декадансу" – заперечення закостенілої моралі, втілення принципів етичного та психологічного гедонізму та любов

до прекрасного. Так звані декаденти жили за канонами “богемного життя”: перебуваючи у злиднях, вони часто витрачали гроші на вечірки, розваги, цигарки, п’янство, інтриги, жінок “легкої поведінки”. Для них характерними були песимізм, фаталізм, філософствування. Напрямок декадансу в Галичині представляли члени мистецького угруповання “Молода муза”.

Становище української творчої інтелігенції в Галичині на межі XIX–XX століть визначалося глибиною українсько-польського конфлікту. Найперше цей конфлікт позначався в освітній сфері – відсутності, через опір польських політичних сил, достатньої кількості українських навчальних закладів. Спеціальними навчальними закладами мистецького спрямування, у яких навчалося українська творча молодь, у той час були: Львівська консерваторія, приватне Вище музичне училище імені М. Лисенка та Академія красних мистецтв у Кракові. Отримати якісну художню чи музичну освіту могла тільки невелика частина талановитої молоді [2, с. 10].

Перешкодою для становлення цієї групи інтелігенції були теж незначний попит на твори мистецтва як наслідок низького економічного рівня життя галицької суспільності та несформованості естетичних смаків серед широкого загалу. Приклади вибору низькопробних літературних творів серед галицького жіноцтва описала у спогадах письменниці та народна учителька У. Кравченко (Юлія Шнайдер). У бібліотеці її вихованниці вона знайшла книжки, “що з літературою не мали нічого спільного”: “Тайна успіху тих романів – це низький умовий рівень людей”, – зауважувала літераторка [11, с. 58–59]. І. Франко теж звертав увагу на проблеми з розумінням галицькою публікою, яка була “вихована в схоластичних правилах перестарілої естетики і наломлена до теологічного та догматичного способу думання”, високохудожніх літературних творів: “Одні вважали літературу розривкою і жадали від неї поперед усього легкості й забавності. Для інших се мала бути школа панського життя й аристократичних манер, і для того їх різало по душі всяке, хоч крихітку різче змалювання дійсного життя, особливо хлопського. А всі разом уважали літературу за найпевніший спосіб до уморальнення народу, і для того вона повинна була представляти людей вищих” [1, с. 490]. Окрім того, праця на замовлення провінційними “знавцями” мистецтва маловартісних творів призводила до розпорошення та нищення таланту творчих осіб [12, с. 342].

Галицька громадськість доволі зневажливо ставилася до творчих професій як до “несерйозних”, а самих митців називали “здеклясованими інтелігентами” [13, с. 106]. Матері відмовлялися віддавати своїх доньок заміж за художників, скульпторів чи письменників, бажаючи своїм дітям забезпеченого та безтурботного майбутнього, чого не можна було очікувати від шлюбу зі “служителями музи”. Героїня повісті Михайла Яцкова “Огні горять”, проживши усе життя у злиднях з різьбярем казала: “Аби й десять доньок було у мене, то ні одну не дала би за різьбяря чи маляра!” [12, с. 330].

Зважаючи на ці обставини, творча праця не давала змоги достатньо заробляти. Творча інтелігенція не отримувала регульованих заробітних плат і не мала пенсійного забезпечення. Тому митці обирали собі професії “для хліба”, а творчістю займалися у вільний від роботи час [14, с. 347]. Л. Мартович, правник за фахом, взагалі не любив говорити про власну літературну працю як про професію, адже він, за його ж словами, “не міг жити з того” [15, с. 90]. Література була насправді другорядним заняттям для багатьох осіб, яких сьогодні прийнято уважати першорядними літераторами: Марко Черемшина (І. Семанюк) був адвокатом, О. Маковей – гімназійним учителем, М. Яцків – чиновником. Не бракує таких самих прикладів і серед музикантів-композиторів: А Вахнянин займався громадсько-політичною діяльністю, В. Матюк був священиком, а Ф. Колесса – етнографом.

Розриваючись між бажанням займатися мистецтвом та обов’язком утримувати родину, інтелігенти відчували своєрідний моральний дискомфорт: “Злазити щодня з Пегаса й сідати на процесову шапку страшно томить і розриває душу на дві половини”, – писав письменник А. Чайковський [16, с. 277]. Робота у канцеляріях займала значну частину часу та була втомливою, тому багато творів залишалися лише проектами. Дружина Марка Черемшини згадувала, що “на його письмовому столі поруч з суворими і стислими кодексами і різними юридичними книгами були чернетки, замітки до майбутніх творів. Він завжди був у творчому настрої. В адвокатській канцелярії Черемшині набігала не одна тема, не один сюжет викреслювався в його уяві. Серед паперів були плани новел, матеріали для яких брав письменник з судової практики. Однак основний професійний обов’язок відсував творчі задуми на задній план” [17, с. 28]. Тим, хто працював учителями, було легше раціонально розподілити час. Унормований робочий графік давав їм змогу, на відміну від адвокатів, “багато читати і писати для себе, поза офіційними обов’язками” [15, с. 143].

Облаштування побуту й дозвілля творчої інтелігенції значною мірою підпорядковувалося її матеріальному забезпеченню. Останнє залежало від гонорарів за творчі доробки, фаху, місця праці, додаткових підробітків. Крайшим було фінансове становище митців, які мали популярність в Україні й за кордоном, посідали високе соціальне становище, займалися широкою громадською роботою чи політично-представницькою діяльністю. Їх прибутки забезпечували їм пристойний

рівень життя у багатокімнатних і належно мебльованих будинках, дозволяли мати прислугу та предмети розкоші. Наприклад, письменник А. Крушельницький придбав у Городенці, де він працював директором гімназії, будинок з п'ятьма кімнатами та кухнею [18], а В. Бирчак – будинок з трьома кімнатами у Дрогобичі та земельну ділянку [19].

У помешканнях представників розумової праці кожна кімната мала своє функціональне призначення, на відміну від селян, у котрих єдина кімната, у якій жили, поєднувала кухню, спальню і вітальню. У родинях інтелігенції, навпаки, була чітка диференціація кімнат – у кухні готували їжу, гостей приймали у вітальні чи у їдальні, у спальні відпочивали [3, с. 12]. Також прикметою помешкання інтелігенції була наявність бібліотеки-кабінету господаря. У кабінеті посередині розміщувався великий письмовий стіл, книжкові шафи, стелажи, софа та крісла для гостей [20, с. 104]. Традиційно помешкання мали дві-три кімнати, "лазничку і кльозет", балкон [21].

Будівництво або винайм помешкання у Галичині вимагали значних коштів. Не кожен міг дозволити собі комфортабельне житло. І. Труш придбав земельну ділянку на околиці Львова, проте власних заощаджень вистачило тільки на зведення фундаменту. Щоб закінчити побудову, художник взяв велику позику, яку віддавав майже до смерті [22].

У гіршому становищі перебувала молода інтелігенція. Молодим людям бракувало коштів, вони були змушені жити у дешевих квартирах, які винаймали по декілька осіб на одну кімнату. Про таке життя у квартирі на другому поверсі Академічного дому у Львові Петро Карманський згадував: "ми мали до диспозиції ліжка і по одному простиралу, Пачовський мав навіть подушку і сильну зуживану ковдру, [...] обстановку кімнати доповнювала шафа, стіл і два крісла". Постільною білизною часто служив старий одяг. У такій квартирі завжди панував безлад, на підлозі лежали розкидані книжки, різноманітні папірці, брудна білизна: "Недаремно ж Бірчак, зайшовши часом до нас, гнівався, що ніде сплюнути, бо потрапляє будь на книжку, будь на підштанки" [13, с. 78–80].

Матеріально забезпечені представники творчої інтелігенції допомагали талановитій молоді "стати на ноги". Одним з таких "покровителів" був Б. Лепкий. За спогадами Л. Лепкого, до його брата у Краків приїздили хлопці з галицьких сіл з листами від священників, у яких йшлося, що "це бідний хлопець, а дуже спосібний хлопчина, може підучитися малярства, займіться ним, пане професоре". Б. Лепкий у таких випадках нікому не відмовляв, "давав притулок, впроваджував у світ та за протекцією у малярські хорони" [23, с. 270–271]. До прикладу, "квартирантом" Б. Лепкого був М. Бойчук – згодом відомий художник, ректор Української академії мистецтв у Києві. Л. Лепкий характеризував М. Бойчука як флегматика, який перш ніж розпочати роботу довго шукав найсвітліше місце у кімнаті та ретельно витирав пензлі. Після малювання він полюбляв приймати гарячу ванну та йти спати. Одного разу М. Бойчук заснув у ванні й затопив сусідів на нижньому поверсі.

Харчування представників інтелігенції відрізнялося більшою різноманітністю, ніж у інших соціальних верств. Наприкінці XIX – на початку XX століття у газетах часто розміщували реклами різноманітних ресторанів і кафе, де також подавали меню, на підставі якого можна відтворити асортимент тогочасних страв та ціни на них. Одну з таких реклам, до прикладу, помістила газета "Діло": "Рестарація Нафтули Тепфера гречно запрошує на гостину і пропонує від години 8 рана гарячі сніданья. Цінник: Печення вепрові з капустою – 15 корон. Сікани легкі – 12 крн. Ковбаса з хрінном – 5 крн. Флячки – 12 крн. Ніжка теляча з хрінном – 10 крн. Кав'яр – 15 крн. Обід в абонаменті – 49 крн. Всякі напиків в найліпших родах по найуміреніших цінах; для певності, що походять з реставрації, даю відбираючим марки. Найліпше вино по найтаньшим цінам, почавши від 40 корон за літра" [24].

До буденних страв також належали "кмінова зупа", кармонадлі – телячі битки, налисники, обкачані булкою, сири (пармезан, рокфор, швейцарський), смажена ковбаса, риба (коропи, лососі, вугрі), голубці з квашеної капусти, пироги з картоплею, капустою, варенням, ягодами, з сиру, гречаної каші, кнедлі (у Галичині їх готували з грубого тіста з додатком картоплі, поливали маслом з тертою булкою), овочі та фрукти в асортименті. Фрукти, які імпортували з-за кордону (наприклад, угорські сливи, виноград, кавуни, дині), були дешевшими від місцевих [25]. До страв додавали соуси та приправи (майонези, татарський соус, хрін, гірчицю, паприку) [3, с. 12]. Страви народної кухні теж входили до раціону інтелігентів, наприклад, традиційні вареники та сало [26].

Заклад "Нафтули Тепфера" відвідували, щоб недорого пообідати, міщани, студенти, а також представники незаможної творчої інтелігенції. Деякі з них часто недоїдали. П. Карманський у спогадах писав, що для нього вечерею часто був "запах вепрових печень з капустою" з ресторану "Народної Гостинниці" [13, с. 59].

Вагоме місце в товариському житті Львова, і передусім "людей мистецтва", займали кав'ярні. Серед найпопулярніших була кав'ярня "Монополь", яку відвідували В. Щурат, С. Заревич, представники мистецького угруповання "Молода Муза". І. Франко перечитував у ній газети й журнали, робив з них виписки, іноді починав писати якусь статтю [15, с. 13]. Там його очікувала молода творча інтелігенція, щоби розпочати дискусію [5, с. 552]. Молодомузівці не могли

похвалитися зайвими грошима і часто сиділи у кутку кав'ярні, очікуючи вгощення від когось зі знайомих, що, утім, вдавалося їм рідко.

Одного разу молодомузівці вирішили влаштувати привітальний вечір для П. Карманського, який повернувся з навчання у Римі. Проте грошей, щоби заплатити за вечерю гостя, ніхто не мав, тому вирішили, що П. Карманському “зафундує” каву С. Людкевич, котрий знаходився під той час на доброму матеріальному становищі, але був скупий за вдачею. У званий вечір П. Карманський мав добрий апетит і їв багато тістечок, аж поки С. Людкевич не витримав і нібито сказав: “Бо то... прхльхосо... сляк би то тляфив!.. ніби-то поет, такий нізний, сцо пише вірсі, а зре як кінь...” [27, с. 94]. До “вибагливих” кав'ярень належали “Віденська”, “Централь”, постійним клієнтом якої був Б. Лепкий та кав'ярня у готелі “Жорж”, куди на ранкову каву приходив письменник і професор гімназії Віктор Масляк [27, с. 300].

Не цуралися митці й алкогольних напоїв. Пили білі та червоні вина, портвейн, пиво. Л. Мартович говорив, що в нього є три пристрасті на літеру “П”: письменство, парубоцтво і пиво [15, с. 86]. Представники так званої “богеми” полюбляли випити по чарці “індії” – темної полинової горілки [13, с. 58]. Старша творча інтелігенція надавала перевагу добрим лікерам і дорогим сигарам, замість пива і дешевих цигарок [13, с. 23]. Часто алкоголь для людей мистецтва ставав невід'ємною частиною життя. Молодомузівець Степан Чарнецький говорив: “Є в що одягнутися – добре, нема – обійдеться. Головне, щоби було за що випити” [13, с. 74]. Пристрасть до алкоголю театральної інтелігенції описував у своїх творах М. Яцків: постійне перебування акторів по корчмах, п'яні бійки, відтермінування початку вистав через те, що “старші артисти” часто “лежали напівмертві вдома” [12, с. 367].

Повсякденний одяг творчої інтелігенції в досліджуваний період зазнавав впливу європейських тенденцій моди. Неодмінними атрибутами приналежності до інтелігентної верстви вважали краватку, капелюх і палицю. Краватки були англійського фасону, прикрашали їх шпильками з дорогоцінних каменів [28, с. 50]. На початку ХХ століття модними були широкі краватки-“самов'язки” [15, с. 69]. На білих округлих манжетах використовували перлові або сріблі “шпінки” (запонки). Носили високі, чорні циліндри (або сіруватого кольору півциліндри, або “мельоники” фірми Габіґ), а також високі чорні черевики на шнурках чи штиблети, з гумовими вставками по боках. Восени одягали чорні накидки з оксамитовими вилогами, а взимку – хутро з бобровими комірами. Влітку вдягали легкі, високі, з білої соломи капелюхи, так звані “панами”, легкі маринарки, короткі (до колін) світлого кольору накидки. Аксесуарами теж були рукавиці й парасолька. Модними були “цвікери” на чорному шовковому шнурку, який прищеплявся до верхньої кишеньки “камізельки” [28, с. 145].

Представники інтелігенції назагал ретельно дбали про зовнішній вигляд, проте були й такі, котрі демонстрували байдужість до одягу. Наприклад, Л. Мартович часто приїздив до Львова у брудному піджаку, на якому можна було помітити сліди від їжі чи чорнила [15, с. 88].

Улюбленими й найпоширенішими формами дозвілля серед інтелігенції був відпочинок удома або ж прогулянки з родиною, виїзди на відпочинок у сільську місцевість, а для людей з вищим рівнем достатку – за кордон. Зокрема, у Криворівні на Гуцульщині часто бували І. Франко та О. Маковей. Уже за межами міст одні відпочивали від важкої праці, інші набирали натхнення та сил, знаходили собі цікаві заняття.

Дозвілля галицькі інтелігенти проводили із сім'єю – у спілкуванні з дружинами, дітьми, внуками: ходили на прогулянки, відвідували ковзанки взимку [29], влітку виїжджали на природу, де влаштовували пікніки [30, арк. 36] або збирали гриби чи ягоди [30, арк. 34]. Андрій Ставичний, внук А. Чайковського, з ностальгією згадував, як вони з дідусем гуляли та купалися у річці Прут, “а щоб каміння не давило ноги, Дідусь змайстрував сандалі з дерев'яною підошвою собі і мені, в яких можна було купатися” [20, с. 104–105]. Родинна атмосфера відновлювала психологічну рівновагу митців, сповнювала новими творчими задумами.

Мали митці й різноманітні захоплення. І. Франко, наприклад, любив рибалити [31]. Цим займався і В. Бирчак [32], який неодноразово розповідав Ярославу Гординському про свій улов [32, арк. 7 зв.]. Б. Лепкий захоплювався малярством і колекціонуванням картин сучасних йому художників, а О. Курилас – музикою [23, с. 175]. Архітектор І. Левинський цікавився гончарством. Незважаючи на те, що гончарство у виробництві його фабрики було збиткове, він продовжував його розвивати. З цього приводу він жартував, “що вільно ж йому мати “коханку”, коли колеги будівничі мають собі то карти або чарку” [6].

Домівки інтелігентів були центрами товариського життя і розваг. Інтелігенти залюбки провідували один одного, щоби просто зустрітися, поговорити, привітатися. В. Стефаник приходив до Б. Лепкого “на каву та вареники”, які письменник дуже любив, а також, щоб написати новий твір та подискутувати [23, с. 173]. Частим гостем у домі Б. Лепкого був композитор В. Барвінський. М. Черемшина, Л. Мартович і В. Стефаник (їх називали “покутською трійцею”) сходилися разом,

аби зіграти у шахи [33, с. 67]. У будинку А. Чайковського збиралася українська молодь, яка влаштовувала театральні, музичні та поетичні вечори. "[...] Нас поїли ще опісля чоколядою і годували солодкими булочками: розуміння і любов до дітей у цьому домі безмежні [...]", – згадувала Марія Струтинська [34, с. 146].

Таким чином, повсякденне життя української творчої інтелігенції проходило у внутрішніх (психологічний стан, "персональний демон") та зовнішніх суперечностях. При цьому зовнішні чинники впливали на матеріально-побутову сферу. Над людьми мистецтва "дамокловим мечем" висів обов'язок розвивати національну культуру в умовах національної нерівноправності. "Треба було не раз зречися передчасного клича "штука для штуки" і гартувати епічну сталь на агітаційний молот і популярний джаган, який гатив би моральну гниль і старі мури пересудів, одчайдушності та політичної неволи" [35, с. 245]. Один з основних принципів модернізму "мистецтво для мистецтва" відходив на другорядне місце у протистоянні з виконанням митцем національно-культурної та громадської "місії". В умовах українсько-польського протистояння та розвитку національного руху творча інтелігенція змушена була сама себе рекламувати, щоб звернути увагу світової спільноти на народ, який вона представляла.

Список використаних джерел

1. Франко І. З останніх десятиліть XIX в. / І. Франко І. // Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т. 41. – Київ: Наукова думка, 1984. – С. 471–529.
2. Мисак Н. Українська інтелігенція Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст.: соціально-професійний аспект: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 "Історія України" / Мисак Н. – Львів, 2005. – 20 с.
3. Баран О. Культура і побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець XIX ст. – 1939 р.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Баран О. – Івано-Франківськ, 2002. – 21 с.
4. Кондратюк К. Портрети видатних українських митців XIX – початок XX ст.: Навч. посібник / Кондратюк К. – Львів: Студії, 1995. – 122 с.
5. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886) / Ярослав Грицак. – Київ: Критика, 2006. – 632 с.
6. Нога О. Фабрика Івана Левинського / Нога О., Мельник І. // Галицька брама. – 2007. – № 3–4 (147–148), березень–квітень: Новий світ. Част. І.
7. Коляструк О. Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці / О. Коляструк // Український історичний журнал. – 2007. – № 1. – С. 180–229.
8. Удод О. Історія повсякденності як методологічна проблема. За людинознавчу історію України (про актуальність історії повсякденності) / О. Удод // Режим доступу: <http://www.novadoba.org.ua>.
9. Удод О. Повсякденне життя киян в умовах окупації (вересень 1941 – листопад 1943): питання методології та історіографії / О. Удод // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвідомчий зб. наук. праць. – Київ, 2006. – Вип. 15. – С. 382–411.
10. Лисенко О. Історія повсякденності як галузь наукового знання (повсякденна історія війни: методологічні нотатки) / О. Лисенко // Історія повсякденності: теорія та практика: матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14–15 травня 2010 р. / [Упоряд.: Лукашевич О. М., Нагайко Т. Ю. Міністерство освіти і науки України; НАН України]. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – С. 11–19.
11. Кравченко У. Записки учительки / Кравченко Уляна. – Львів: Априорі, 2010. – 190 с.
12. Яцків М. Огні горять / М. Яцків // Муза на чорному коні. – Київ: Дніпро, 1989. – С. 308–320.
13. Карманський П. Українська Богема / П. Карманський. – К.: Олір, 1999. – 120 с.
14. Черемшина М. Автобіографія / Марко Черемшина // Новели; Посвяти Василеві Стефаніку; Ранні твори; Переклади; Літературно-критичні виступи; Спогади; Автобіографія; Листи / [Ред. В. М. Русанівський]. – Київ: Наукова думка, 1987. – С. 345–349.
15. Рудницький М. Письменники зблизька / М. Рудницький. – Львів, 1958. – 115 с.
16. Чайковський А. Мій життєпис / Андрій Чайковський // Спогади. Листи. Дослідження: У 4 т. / [Упоряд. Б. З. Якимович та ін.]. – Львів, 2007. – Т. 4. – С. 260–280.
17. Семанюк-Черемшина Н. Спогади про Марка Черемшину / Семанюк-Черемшина Наталя. – Львів, 1958. – 125 с.
18. ЦДІАЛ України, ф. 361, оп. 1, спр. 38, арк. 27.
19. ЦДІАЛ, ф. 384, оп. 1, спр. 27, арк. 7.
20. Ставничий А. Спомини внука / А. Ставничий // Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: У 4 т. / Упоряд. Б. З. Якимович та ін. – Львів, 2007. – Т. 4. – С. 101–113.
21. ЦДІАЛ України, ф. 381, оп. 1, спр. 39, арк. 34 зв.
22. Мандзюк Д. Івана Труша з майбутньою дружиною познайомила Леся Українка / Д. Мандзюк // Газета по-українськи. – 2009. – № 764.
23. Лепкий Б. Казка мого життя / Б. Лепкий. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 1999. – 199 с.
24. Реклама // Діло. – Ч. 13. – 1901.
25. Новинки // Галичанин. – Ч. 177. – 1901.
26. ЦДІАЛ України, ф. 818, оп. 1, спр. 32, арк. 22 зв.
27. Винничук Ю. Кнайпи Львова / Ю. Винничук. – Львів: Піраміда, 2005. – 296 с.
28. Шах С. Львів – місто моєї молодости. Спомин присвячений Тіням забутих Львов'ян. Частина І і II. / С. Шах. – Львів: Друкарські куншти, 2006. – 267 с.
29. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка НАН України (далі – ЛННБУ ім. В. Стефаніка). Відділ рукописів, ф. 11, оп. 1, спр. 156 / п. 16, арк. 24.
30. ЛННБУ ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів, ф. 11, оп. 1, спр. 156 / п. 16, арк. 34.
31. Лицур М. Рибальство як форма організації дозвілля української міської інтелігенції Галичини на рубежі XIX–XX століть (на прикладі Івана Франка) / М. Лицур, Н. Лицур // Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vpnu/Ist/2009_15/.../115-119.pdf.
32. ЦДІАЛ України, ф. 384, оп. 1, спр. 27, арк. 5, 7 зв.
33. Іваничук Р. Шрами на скалі / Р. Іваничук. – Київ, 1987. – 201 с.
34. Струтинська М. Дім родини Чайковських у Бережанах / М. Струтинська // Чайковський Андрій. Спогади. Листи. Дослідження: У 4 т. / [Упоряд. Б. З. Якимович та ін.]. – Львів, 2002. – Т. 3. – С. 145–150.
35. Грушевський М. Світлотіні галицького життя / М. Грушевський // Літературно-науковий вістник. – 1918. – Ч. IX. – С. 224–248.

Елена Ганусын

**МАТЕРИАЛЬНО-БЫТОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ГАЛИЦКОЙ ТВОРЧЕСКОЙ
ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ НА РУБЕЖЕ XIX–XX ВЕКОВ**

В статье анализируется финансовое положение, быт и досуг украинской творческой интеллигенции (литераторов, художников, композиторов). Показаны обстоятельства и особенности частной жизни людей искусства в зависимости от финансовых возможностей, круга общения, профессиональной и общественной деятельности. Проанализированы место, роли и функции творческой интеллигенции в культурной и политической жизни галицкого общества в контексте модернизации национально-культурного пространства на рубеже XIX–XX столетий.

Ключевые слова: творческая интеллигенция, история повседневной жизни, Галичина, материально-бытовое положение, досуг.

Olena Hanusyn

**FINANCIAL AND EVERYDAY LIFE'S CONDITION OF GALICIAN CREATIVE
INTELLIGENCE AT THE TURN OF THE XIX–XX CENTURIES**

Financial position, life and leisure of Ukrainian creative intellectuals are described in the article (writers, artists, composers). Circumstances and privacy features of artists depending from financial opportunities, camaraderie, professional and social activities are considered. Analyzed their place, role and function in the cultural and political life of the Galician society in the context of modernization of the national cultural space at the turn of nineteenth and twentieth centuries.

Key words: creative intellectuals, history of everyday life, Galychyna, financial and everyday life's, leisure.

УДК 94 (477. 8): 37 "1918–1919"

Лілія Шологон

**ОСВІТНІ ПРОЦЕСИ В ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ
(1918–1919 РР.)**

У статті висвітлено діяльність державних органів влади ЗУНР в освітній сфері. Проаналізовано законодавство щодо організації шкільництва та соціального захисту педагогів, показано роботу початкових навчальних закладів та гімназій, роль педагогів у процесі реформування освіти у новоствореній державі.

Ключові слова: Державний Секретаріат освіти і віросповідань, закон, розпорядження, народні школи, гімназії.

У процесі розбудови Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) неабияке місце відводилося освітнім питанням. Було зроблено чимало для створення розгалуженої мережі україномовних початкових шкіл, гімназій та інших навчальних закладів, належного соціального захисту педагогів, реформування освіти тощо. Саме тому, вважаємо, що освітня політика ЗУНР заслуговує на увагу дослідників, оскільки є цінною для реконструкції державотворчих процесів в Україні впродовж 1917–1921 рр.

Метою статті є висвітлення освітніх перетворень в ЗУНР у 1918–1919 рр. на основі аналізу законодавства та матеріалів тодішніх періодичних видань. Автор звернула увагу на створення органами державної влади нових навчальних закладів та реформування уже діючих, вирішення найнагальніших проблем педагогів, запровадження в життя нової концепції освітньої політики тощо.

Обрана тема не залишилася поза увагою науковців. Вона зацікавила як дослідників міжвоєнного періоду С. Сірополка [16], С. Русову [15], Л. Ясінчука [18], так і сучасних українських учених Б. Ступарика [17], А. Боровика [5], Н. Ротар [14]. Однак комплексного розв'язання вона ще не отримала в українській історіографії.

6 листопада 1918 р. Українською Національною Радою (далі – УНРадою) був створений Державний Секретаріат освіти і віросповідань, очолюваний професором О. Барвінським. Після переїзду уряду в Станіславів керівництво ним здійснював Агенор Артимович. З 17 квітня 1919 р. за освітню політику уряду відповідав письменник та педагог Антін Крушельницький [17, с. 114].

Основні державні закони щодо організації освіти були прийняті урядом після Злуки ЗУНР і УНР 22 січня 1919 р. Так, закон УНРади про основи шкільництва від 13 лютого 1919 р. визначив